

A critical reflection on the social life of people with disabilities in Iran; A meta synthesis study

Azar Rahmaninezhad , PhD student in Economic Sociology and Development, Faculty of Social Sciences, Islamic Azad University of Tehran, Department of Research Sciences, Tehran, Iran.
Email: azar.rahmani95@gmail.com

Gholamreza Tajbakhsh , Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, Ayatollah of Borujerdi University, Borujerd, Iran, (Corresponding Author). Email: tajbakhsh@abru.ac.ir

Mohammadreza Hosseini , Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, Ayatollah of Borujerdi University, Borujerd, Iran. Email: m.hosseini@abru.ac.ir

Extended Abstract

Objective: Throughout history, people with physical and mental disabilities have been separated from other members of society and have been affected by moral and social regulations that have invalidated their human and social values (Hughes, 2019). Even though medical science is advancing every day, disability has not been significantly reduced. This issue has caused social thinkers to raise disability as a global issue. People with disabilities, like other members of the society, have the right to marry, form a family, conceive, and generally live healthy and away from exile in the society, but in practice, these people have limitations in exercising their rights related to marriage, forming a family, pregnancy, etc. Are facing People without an active and continuous presence in society will not have the possibility to experience a healthy and suitable life, even though the living conditions have evolved, so that people can make the most of their capabilities in social life (Halversen, 2017: 3). In general, people with disabilities are less present in society than people without disabilities, they often find their social interactions limited, even the existence of educational systems and health care and social services available to compensate for the limitations and physical defects in doing personal things. or they have had little effect (Shakespear, 2010: 268), and they have not been able to remove the social and cultural barriers of presence in the society (Baker et al, 2010: 148).

Methods: The metasynthesis method is among the qualitative research methods. This method is used to identify, design and classify the results of studies related to a specific topic. It can be said that in the meta-composite method, such as the meta-analysis method, the researcher puts the analysis and integration of a set of previous studies on his agenda and tries to create a comprehensive set and provide an in-depth and integrated interpretation of the findings (Beck, 2002: 214). The meta-combination method has the characteristic of combining the researches related to a field by using a systematic approach, then identifying their hidden concepts and finally expanding the existing knowledge (Siau and Long, 2005). Disability studies in the country are almost two decades old. According to the ideas that were

presented in the previous section, it should be mentioned that disability is a multi-dimensional and broad concept that has always faced obstacles and problems in the society of people who have been involved with disabilities. Based on this, it can be claimed that metasynthesis is a suitable method to achieve comprehensive findings from previous studies on disability; In other words, metasynthesis brings us a deep and broad picture of the studies conducted regarding the social barriers of disabled people in Iranian society and increases the generalization power of the research.

Results: Among the number of 56 internal studies that were reviewed, 6 main headings were identified that previous studies in the field of disability were based on these headings. The most frequency of these headings is related to the heading of “cultural and social” topics, which means that in past studies, cultural and social issues have been discussed as drivers or obstacles for disabled people in Iran, then the heading of “individual and psychological” has the highest frequency. It is not hidden to anyone that psychological factors play an undeniable role in the ability of disabled people to overcome disability. On the other hand, the “legal” heading is also very important, basically, the rights of people with disabilities and especially women with disabilities are among the most controversial topics of the legal heading that have been mentioned by researchers in previous studies. One of the topics discussed in previous studies is related to “spatial access” this topic refers to the extent to which disabled people have the right to the city and urban space, finally two topics “economic” and “communication”. It was also determined based on previous studies. The economic heading has been raised mostly due to the weakness of disabled people in accessing suitable jobs and welfare and meeting livelihood needs, and the communication heading emphasizes a part of the capabilities of disabled people that through the media, disabled people can express themselves and represent their concerns in the mass media space.

Conclusions: Finally, it should be mentioned that the examination of categories and concepts extracted from the backgrounds of internal research led to 68 conceptual codes, each of these concepts has played a significant role in the formation of the main categories of the research. The examination of these categories and concepts extracted from past research backgrounds was done in order to have a better and coherent understanding and image of the social life of people with disabilities in society and to know what are the major problems that people with disabilities and especially women are facing in society. and it is more important to know that the employment and empowerment of disabled women is one of the things that should be addressed.

Key words: discrimination, disability, exclusion, hybridization, inequality.

تأملی انتقادی بر زندگی اجتماعی افراد دارای معلولیت در ایران؛ یک مطالعه فراترکیب

آذر رحمانی نژاد^۱، غلامرضا تاج‌بخش^۲، محمدرضا حسینی^۳

چکیده

زیست افراد دارای معلولیت در جامعه، یکی از مهم‌ترین مسائلی است که در چند دهه اخیر مورد توجه بسیاری از محققین و خصوصاً صاحب‌نظران حوزه علوم انسانی قرار گرفته است. بر این اساس هدف پژوهش حاضر، بررسی مسائل و مشکلات زیست اجتماعی افراد دارای معلولیت در جامعه ایرانی است. روش این پژوهش از نوع فراترکیب بوده و از الگوی هفت مرحله‌ای سندلوسکی و بارسو استفاده شده است. بر این اساس با تکیه بر معیارهای روش فراترکیب، نتایج پژوهش‌های پیشین بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفته است. با استفاده از کلیدواژه‌های مرتبط، مطالعات گذشته شناسایی و از بین ۳۱۷ سند علمی معتبر، در نهایت ۵۶ مقاله علمی و پایان‌نامه با استفاده از معیارهای فراترکیب انتخاب شدند. همچنین برای بررسی کیفیت و پایایی یافته‌های این مطالعه، از شاخص کاپا استفاده شده است که نتایج آن حکایت از کیفیت مناسب یافته‌های پژوهش دارد. یافته‌های این پژوهش منجر به شکل‌گیری کدهای متفاوتی شد و پس از رفت و برگشت‌های مداوم و بررسی و ادغام یافته‌های اولیه این پژوهش در زمینه‌های فرعی؛ هشت زمینه اصلی به دست آمد که به ترتیب فراوانی عبارت‌اند از: خودمدیریتی، تاب‌آوری، نابرابری فضایی و مکانی، کنشگری رسانه‌ای، ناکارآمدی حقوقی، تبعیض، نابرابری شغلی و طردشدگی. در نهایت نتایج پژوهش حاضر نشان داد که زمینه‌های یاد شده بیشترین تأثیر را بر زیست معلولین در جامعه ایرانی در دو دهه اخیر داشته است.

واژگان کلیدی

تبعیض، طردشدگی، فراترکیب، معلولیت، نابرابری.

مقدمه

از زمان زیست انسان در این کره خاکی تاکنون، برخی از افراد از محدودیت‌های جسمی یا ذهنی رنج برده‌اند. این افراد همواره نابرابری‌هایی را نسبت به سایر افراد جامعه در عرصه‌های مختلف تجربه کرده‌اند. تاکنون مطالعات زیادی در خصوص شرایط زندگی معلولان در کشور ایران و سایر نقاط جهان صورت گرفته است که نتایج این مطالعات حکایت از این مسئله دارد که افراد دارای معلولیت در مقایسه با سایر افراد جامعه، از امکانات رفاهی چون بهداشت، آموزش، مسکن، شغل مناسب و ... برخوردار نیستند. از سوی دیگر این افراد در سطح جامعه با موانع اجتماعی و فرهنگی متفاوتی چون کلیشه‌های ذهنی و جنسیتی، فقدان روابط اجتماعی مؤثر، طردشدگی و ... مواجه هستند. وجود چنین تبعیض و نابرابری‌هایی نه تنها در سطح فردی و اجتماعی زیست افراد دارای معلولیت را دچار با مشکل می‌کند، بلکه وجود چنین تبعیض‌هایی بر خانواده و دوستان و حتی در مقیاسی گسترده‌تر، بر همه افراد جامعه اثرگذار است (باقری، تقوی مریم‌آبادی، آراستی، ۱۳۹۴: ۴۷۴).

این واقعیت غیرقابل انکار است که معلولین در کشور ما با مسائل و مشکلات متعددی در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی روبرو هستند و به دلیل شرایط جسمی این افراد، پذیرش و تعامل آن‌ها در جامعه توسط سایر افراد تا حدود زیادی دشوار شده است. معلولیت از آن جهت مسئله است که پیچیدگی‌های فراوانی را به همراه دارد که در فرهنگ‌های مختلف به شیوه‌های گوناگون خود را نشان می‌دهد. در طول تاریخ نوع نگاه به معلولیت و نحوه برخورد با افراد معلول روند رو به رشد و مسیر تکاملی داشته است، اما باید اذعان کرد که موانع اجتماعی- فرهنگی گذشته در رابطه با مسئله معلولیت خصوصاً در میان کشورهای در حال توسعه‌ای مانند ایران همچنان وجود دارد.

همواره در طول تاریخ، انسان‌هایی با جسم و روان ناتوان از سایر افراد جامعه جدا شده‌اند و تحت تأثیر مقررات اخلاقی و اجتماعی قرار گرفته‌اند که ارزش‌های انسانی و اجتماعی آن‌ها را بی‌اعتبار کرده است (Hughes, 2019). با وجود اینکه علم پزشکی هر روزه در حال پیشرفت است، هنوز هم معلولیت کاهش چشمگیری نداشته است. همین مسئله سبب شده است، متفکرین اجتماعی، معلولیت را به عنوان یک مسئله جهانی مطرح کنند. افراد دارای معلولیت همچون سایر افراد جامعه حق ازدواج، تشکیل خانواده، بارداری و به‌طور کلی زیست سالم و به دور از تبعید در جامعه دارند، اما در

عمل، این افراد با محدودیت‌هایی در اعمال حقوق مربوط به ازدواج، تشکیل خانواده، بارداری و ... مواجه هستند. افراد بدون حضور فعال و مستمر در جامعه امکان تجربه زندگی سالم و مناسب را نخواهند داشت، با وجود اینکه شرایط زندگی تکامل یافته است، به گونه‌ای که افراد بتوانند بیشترین بهره را از قابلیت‌هایشان را در زندگی اجتماعی ببرند (Halversen, 2017: 3). به طور کلی افراد دارای معلولیت نسبت به افراد بدون معلولیت، کمتر در جامعه حضور دارند، آن‌ها غالباً تعاملات اجتماعی خود را محدود می‌دانند، حتی وجود سیستم‌های آموزشی و مراقبت‌های بهداشتی و خدمات اجتماعی در دسترس که محدودیت و نقص بدنی در انجام امور شخصی را جبران یا کم اثر کرده‌اند (Shakespear, 2010: 268)، هم نتوانسته‌اند موانع اجتماعی و فرهنگی حضور در جامعه را برطرف کنند (Baker et al, 2010: 148).

بر طبق آخرین آمار سازمان بهداشت جهانی چیزی در حدود یک میلیارد معلول در سرتاسر جهان وجود دارد و در این بین نزدیک به ۸۰ درصد معلولان در کشورهای در حال توسعه‌ای همچون ایران زیست می‌کنند (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۲). در ایران نیز بر طبق آخرین آمار سازمان بهزیستی کشور نزدیک به ۲ میلیون معلول در کشور وجود دارد که حدود ۳۵ درصد آن‌ها زنان هستند و ۶۵ درصد این جمعیت را مردان تشکیل می‌دهند (عمودی‌زاده، ۱۴۰۱).

به منظور درک بهتر چرایی مسائل زیست اجتماعی افراد دارای معلولیت در جامعه ایرانی، ضروری است که عوامل مؤثر بر بروز مشکلات و مسائل پیشروی آن‌ها شناسایی و دسته‌بندی شود. در دو دهه اخیر مطالعات متعددی در ارتباط با زیست افراد دارای معلولیت در جامعه ایرانی توسط محققین صورت گرفته است و هر کدام از این مطالعات از دریچه خاصی به مسئله معلولیت پرداخته‌اند. وجود چنین مطالعاتی، ضرورت دسته‌بندی عوامل مؤثر بر زیست افراد دارای معلولیت در جامعه ایرانی را بر مبنای مرور و مطالعه متون پیشین را دوچندان می‌کند. بنابراین هدف مطالعه حاضر شناسایی و طبقه‌بندی عوامل مؤثر بر زیست اجتماعی افراد دارای معلولیت در جامعه ایرانی با تکیه بر روش فراترکیب است تا بر اساس آن، بتوانیم به این پرسش پاسخ دهیم که کدام دسته از عوامل زیست افراد دارای معلولیت در جامعه ایرانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟

پیشینه پژوهش

بر طبق یکی از تعاریف رایج «افراد دارای معلولیت کسانی هستند که دارای نقص بلندمدت فیزیکی، ذهنی، فکری و حسی هستند که در ارتباط با موانع و مشکلات مختلف امکان دارد مشارکت کامل و مؤثر آن‌ها در شرایط برابر با دیگران متوقف شود». در تعریفی دیگر از معلولیت، «هر فردی که دارای نوعی اختلال ذهنی یا جمعی باشد که اثر زیادی بر روی توانایی‌هایش برای انجام فعالیت‌های روزمره داشته باشد، معلول به حساب می‌آید» (پورمحمدی، فتاحی، لک‌زائی، ۱۴۰۰: ۲۲۰). در تعریفی که سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۷۳ از معلولیت ارائه کرده است، «معلولیت یک نقص است برای یک فرد و به دلیل یک اختلال یا نوعی ناتوانی به وجود می‌آید که در انجام یک فعالیت یا عمل عادی برای یک فردی محدودیت ایجاد کرده و یا از آن جلوگیری می‌کند». این تعریف، اختلال را تصدیق کرده و آن را به نوعی از تفاوت زیستی، شناختی، حسی یا روانشناسی دانسته، اما به ناتوانی جنبه سیاسی و اجتماعی می‌دهد و نقص را هم عکس‌العمل منفی و فرهنگی نسبت به آن تفاوت می‌داند (حسینی، ۱۳۹۶: ۳۷).

در تعاریف اولیه از معلولیت در رویکرد پزشکی، معلول فردی است که به لحاظ جسمانی متمایز از سایر افراد است، چنین قرائتی از معلولیت، بدون توجه به عوامل اجتماعی و فیزیکی، تجربه اشخاص معلول، توانمند کردن، تبعیض اجتماعی، ارزش‌های اجتماعی و ... بدون در نظر گرفتن این نکته که معلولیت یک امر طبیعی و بهنجار ناشی از حرکت در طول دوره زندگی است، پیدا شد (Albrecht and Verbrugge, 2006). در نهایت معلولیت در جهان معاصر با تکیه بر مدل اجتماعی، صرفاً نقص عضو یا ناشی از اختلالات فیزیکی نیست، بلکه ناشی از نابسامانی‌ها و کمبودهای اجتماعی است، به نحوی که از سایر افراد متمایز می‌شوند. نگاه دقیق به این تعریف، درصد قابل توجهی از افراد جامعه را نشان می‌دهد که محرومیت‌های اجتماعی برای آن‌ها معلولیت به ارمغان آورده است (زرین‌کفاشان، ۱۳۹۹: ۱۹۶).

بر مبنای تئوری ساخت‌گرایی اجتماعی معلولیت، ریشه در این دیدگاه دارد که گروه‌های قدرت قواعدی را تعیین می‌کنند که اساس و معیارهای زندگی سالم و انحراف از آن‌ها هستند. بر این اساس معلولیت به عنوان یکی از شکل‌های انحراف اجتماعی تلقی می‌شود، یعنی ساختارهای محیطی، عامل نادیده گرفته شدن یا حذف بعضی افراد خاص است؛ بنابراین مشکل نه به‌واسطه فرد، بلکه از طریق تعریف و صورت‌بندی ناتوانی و انحراف از آن بر عهده جامعه است (Mays, 2006).

تئوری‌های فمینیستی و جنسیتی معلولیت را در چند محور بررسی می‌کنند: ۱- معلولیت یا عدم معلولیت، سکسوالیته، قومیت، نژاد و ... ۲- مرد به‌مثابه نماینده هنجار اجتماعی، از قدرتی فراجنسیتی برخوردار است؛ یعنی جامعه به مردان نسبت به زنان قدرت بیشتری اعطا کرده است. ۳- شیوه‌های که معلولیت باعث می‌شود تا مضامین و مفاهیم غالب و کلیشه‌ای عملکرد جنسیتی را به چالش بکشد. بر مبنای تئوری فمینیستی، از این جهت که همه افراد به لحاظ خصوصیات مردانه مانند قدرت، توانایی و داشتن استقلال تعریف می‌شوند، زنان به حاشیه رانده می‌شوند و به عنوان ناتوان، وابسته در نهایت منحرف شناخته می‌شوند. از این جهت، معلولیت را می‌توان نوعی ویژگی زنانه دانست (Clare, 2001).

مدل سیاسی- اجتماعی اقلیت، معلولیت را حاصل تعامل بین افراد و محیط اجتماعی معرفی کند. بر این اساس، مشکلات اصلی که شهروندان دارای معلولیت با آن روبه‌رو هستند را می‌توان در مفصل‌بندی‌های بیرونی یک محیط ناتوان‌کننده یافت تا شرایط داخلی به اصطلاح نقص یا نواقص شخصی. این مدل اگرچه با مدل اجتماعی به‌طور دائمی برساخت اجتماعی معلولیت و انحراف و ستم ناشی از چنین برساخت اجتماعی موافق هستند، اما این مدل، افراد دارای معلولیت را، افراد به حاشیه‌رانده شده‌ای می‌داند که تحت سلطه افراد توانمند هستند و یک اقلیت را شکل می‌دهند؛ بدین صورت که با گذشت زمان موقعیت و جایگاه افراد توانمند تقویت شده و جایگاه و شرایط گروه اقلیت که همان افراد دارای معلولیت هستند، ضعیف‌تر می‌شود. بر مبنای این مدل، افراد دارای معلولیت باید خود را به عنوان گروه اقلیت و تحت ستم معرفی کنند تا اشکال مختلفی از تعریف خود فراهم شود و با تمرین این تعریف خود به جامعه مسلط و عادی واکنش نشان دهند تا بتوانند امتیازهای بیشتری را از گروه مسلط دریافت کنند (Clare, 2001).

«میشل فوکو» در کتاب «جنون و تمدن» بر این نکته تأکید می‌کند که دیوانگی بیش از آنکه یک شرایط پایدار باشد، نوعی بیماری روانی است که نتیجه تعارض‌های اجتماعی جامعه‌ای است که افراد آن در طول تاریخ به از خودبیگانگی مبتلا شده‌اند (Eribon, 1991: 70). اثر مهم فوکو درباره دیوانگی، به بررسی شرایط تاریخی حبس و طردشدگی گروه‌های مختلف می‌پردازد؛ جذامیان در قرون وسطی، دیوانگان در عصر رنسانس، فقرا، دیوانگان و بی‌خانمان‌ها در عصر کلاسیک. فوکو با ارائه تفسیری

درخشان از تاریخ پیدایش تیمارستان در اواخر قرن هجدهم به تبیین شرایط تاریخی شکل‌گیری علوم انسانی و پزشکی و روان‌پزشکی مدرن پرداخته و تلاش می‌کند با کندوکاو در اهمیت و اعتباری که عقل روشنگری پیدا کرده، از رابطه‌ی میان دانش و قدرت پرده بردارد (جلائی‌پور و محمدی، ۱۴۰۱: ۱۹۳). به باور فوکو، تعارض‌های اجتماعی از دوره‌ای به دوره دیگر تغییر می‌کند، فوکو دیوانگی را به عنوان یک هستی ساختاریافته در نقطه خاصی از تاریخ صورت‌بندی می‌کند و آن را به عنوان قسمی از فرآیند بزرگ توسعه مدرنیته می‌داند (Mills, 2003: 98).

بر اساس نگاه فوکو به دیوانگی، می‌توان از چهار نوع گفتمان معلولیت سخن به میان آورد:

۱. معلولیت در عصر ما قبل مدرن که معلولان جمن‌زده یا مجنون خوانده می‌شدند، قبل از اینکه عصر مدرن آغاز شود به معلولان، همان مجانین یا دیوانگان قدیم، از این زاویه نگاه می‌شد که آن‌ها ملهم از چیزی هستند، چیزی که شاید اسمش را جن یا یک نیروی غریب می‌گذاشتند.

۲. در عصر مدرنیزاسیون، اصطلاحاتی نظیر معلول ذهنی، شناختی و رشدی برای نام‌گذاری معلولان استفاده می‌شد. تاریخچه ساخت مراکز توانبخشی و بهزیستی معلولان به همین مسئله بازمی‌گردد.

۳. در عصر پسامدرن، مقولاتی چون توانمندی و ناتوانی و ارزش‌گذاری مثبت و منفی درهم می‌شکند، ظهور هویت‌های متنوع و متکثر انسان‌های توانمند و ناتوان را می‌پذیرد، رویکرد نظریه‌پردازان در عصر پست‌مدرن از دلسوزی به همسازی و از آسیب‌شناسی هویت تغییر جهت می‌دهد.

۴. در پژوهش‌های جدید معلولیت، الهیات بر اساس تجارب معلولیت در جهان مدرن و پست‌مدرن بازسازی شده است. پژوهشگران تلاش کرده‌اند با استفاده از متونی که در دسترس بوده است، درباره معلولیت، در کتاب مقدس و تاریخ، الهیات و تفسیر کتاب مقدس تعریفی را صورت‌بندی کنند. معلولیت در سنت الهیاتی برای نزدیکی خدا به اهدافش در نظر گرفته شده است. خدا از امکان معلولیت برای محقق کردن اهداف خود استفاده می‌کند. معلولان به حفظ ایمان و اعتماد به برنامه‌های خدا در زندگی‌شان توصیه و تشویق می‌شوند و همچنین ذکر می‌شود که مطلوب است که افراد دارای معلولیت وضعیت خود را درک کرده و دوام بیاورند و امید داشته باشند که هدف نهایی خدا شامل بهروزی و بزرگداشت آنهاست (محمدی‌پور، ۱۴۰۰: ۷۲).

«سوزان و ندل»^۱ در کتاب «بدن طردشده» برای بررسی حقوق معلولان، تلاش کرده است که تعریف مربوط به معلولیت را از نو صورت‌بندی کند. تعریف و ندل از معلولیت بر سه مفهوم «اختلال»، «ناتوانی» و «عیب و نقص» استوار است، او این تعریف را بدین جهت صورت‌بندی کرده است که نه تنها آن‌ها نقش عوامل ژنتیکی طبیعی را در برمی‌گیرد، بلکه عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی را نیز لحاظ می‌کند. عوامل طبیعی صرفاً باعث اختلال و آسیب‌دیدگی شخصی می‌شود، درحالی‌که عوامل سیاسی و اقتصادی باعث ناتوانی شخص معلول می‌شود و عوامل اجتماعی و فرهنگی است که از فرد دارای معلولیت یک انسان معیوب و ناقص می‌سازد (وندل به نقل از فهیمی، ۱۴۰۰: ۲۱۶).

«اروینگ گافمن»^۲ میان آنچه یک فرد باید باشد، یعنی هویت اجتماعی بالقوه و آنچه واقعاً یک فرد هست یعنی هویت بالفعل تمایز قائل شده است و به این تفاوت می‌پردازد. شکاف بین این دو نوع هویت است که موجب شکل‌گیری داغ در افراد می‌شود. بر این اساس گافمن از مفهومی به نام «داغ بی‌اعتباری» یاد می‌کند؛ بدین معنا شخص بازیگر این فرض را لحاظ می‌کند که حضار تفاوت و تمایزات را می‌دانند و این تفاوت‌ها برایشان روشن است، به عنوان مثال فردی که معلول است. فردی که از داغ بی‌اعتبارشدگی رنج می‌برد، مسئله اساسی‌اش این است که تخفیف تنش ناشی از این واقعیت است که سایر افراد قضیه را می‌دانند، بر این اساس باید عنوان کرد که مفهوم داغ‌نگ برای اشاره به ویژگی یا صفتی به کار برده می‌شود که بدنام‌کننده یا ننگ‌آور است؛ اما نکته مهمی که گافمن خاطر نشان می‌کند این است که قدرت داغ‌زنی یک صفت ذاتی، بلکه یک امر اجتماعی است که ریشه در روابط اجتماعی دارد. گافمن بر این باور است که ما توصیه می‌کنیم کسی که داغ خورده است، انسان کاملی نیست و بر همین اساس تصور انواع تبعیض‌های مختلف علیه وی اعمال می‌کنیم که به شکل کارآمد؛ شاید هم از روی بی‌فکری، فرصت‌های زیسته‌اش را کاهش می‌دهیم و به نوعی یک نظریه داغ‌نگ می‌سازیم؛ بر این اساس ما عادت داریم دامنه گسترده‌ای از نقایص را بر اساس یک نقص اولیه به فرد نسبت دهیم (محمدپور و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۰). در کل می‌توان این‌گونه عنوان نمود که بر طبق نظریه داغ‌نگ یک فرد داغ‌خورده انسان کاملی نیست و بر اساس همین تصور انواع تبعیض‌های مختلف علیه وی اعمال می‌شود و به شکل کارآمد و فرصت‌های زندگی‌اش کاهش می‌یابد؛ درواقع نظریه داغ‌نگ یک ایدئولوژی برای پست‌بودن او تبیین می‌کنند و دلیلی برای خطرناک تلقی‌کردنش در اختیار ما می‌گذارد (گافمن، ۱۴۰۲: ۳۴-۳۵).

1. Susan Wendel

2. Erving Goffman

آنچه می‌توان به عنوان جمع‌بندی نهایی از نظریات و رویکردهای مختلف نظری نسبت به مسئله معلولیت مطرح کرد این است که اساساً معلولیت پدیده‌ای اجتماعی است و هرگاه معلولیت را پدیده‌ای فردی بدانیم دچار تقلیل‌گرایی شده‌ایم. این جامعه است که در شکل‌گیری معلولیت و مهم‌ترین بی‌اهمیت جلوه‌دادن آن نقش اساسی را بازی می‌کند. از سوی دیگر معلولیت مانند بسیاری از مسائل اجتماعی دیگر چون قومیت، نژاد، سکسوالیته و ... از دهه ۱۹۶۰ به بعد به عنوان پدیده‌ای که در طول تاریخ نقشی حاشیه‌های داشته است، به مرکز مطالعات علوم اجتماعی و خصوصاً نظریه انتقادی بازگشته است و اکنون نظریات مربوط به آن در حال توسعه است.

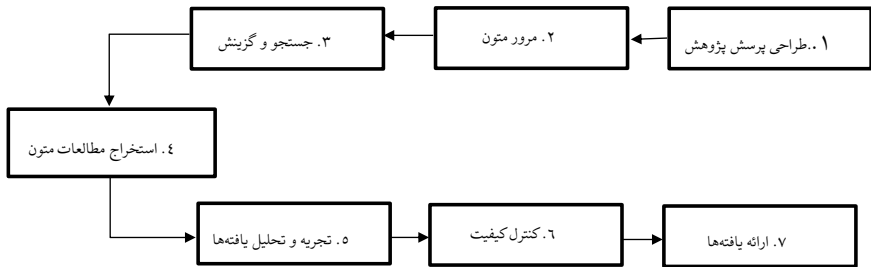
روش پژوهش

روش فراترکیب در زمره روش‌های تحقیق کیفی قرار می‌گیرد. از این روش برای شناسایی، طراحی و طبقه‌بندی نتایج مطالعات مربوط به یک موضوع خاص استفاده می‌شود. می‌توان این‌گونه عنوان کرد که محقق در روش فراترکیب مانند روش فراتحلیل، تجزیه و تحلیل و یکپارچه‌سازی مجموعه‌ای از مطالعات پیشین را در دستور کار خود قرار می‌دهد و تلاش می‌کند تا مجموعه‌ای جامع ایجاد کرده و تفسیر عمیق و یکپارچه‌ای از یافته‌ها ارائه کند (Beck, 2002: 214). روش فراترکیب این ویژگی را دارد که با بهره‌گیری از رویکردی سیستماتیک، پژوهش‌های مربوط به یک حوزه را با یکدیگر ترکیب کند، سپس مفاهیم پنهان آن‌ها را شناسایی کند و در نهایت معرفت و دانش موجود را گسترش دهد (Siau and Long, 2005).

مطالعات معلولیت در کشور نزدیک به دو دهه قدمت دارد، معلولیت مفهومی چند بعدی و گسترده است که همواره در جامعه افرادی که با معلولیت درگیر بوده‌اند با موانع و مشکلاتی مواجه بوده‌اند؛ بنابراین، فراترکیب روش مناسبی برای دستیابی به یافته‌هایی جامع از مطالعات پیشین در خصوص معلولیت است؛ به بیان دیگر، فراترکیب تصویر ژرف و گسترده‌ای از مطالعات انجام شده در خصوص موانع اجتماعی زیست معلولین در جامعه ایرانی برای ما به ارمغان می‌آورد و قدرت تعمیم‌دهی پژوهش را افزایش می‌دهد.

به منظور نیل به اهداف این پژوهش، از روش استقرایی فراترکیب سندلوسکی و باروسو استفاده شده است؛ این روش فرآیندی است که به محققین این امکان را می‌دهد تا یک پرسش خاص پژوهشی را شناسایی کرده و برای پاسخگویی به این

پرسش به جستجو، گزینش، ارزیابی، تلخیص و ترکیب یافته‌ها پردازد (Sandelowski and Barroso, 2003). سندلوسکی و باروسو، روش خود را در هفت مرحله طراحی کرده‌اند که در مدل شماره ۱، آمده است.

شکل ۱. مسیر مراحل مختلف فراترکیب

مرحله ۱. طرح پرسش پژوهش: تمرکز این مرحله بر پرسش «چه چیزی؟» است، این پژوهش به بررسی، شناسایی و تبیین موانع اجتماعی زیست معلولین در جامعه ایرانی می‌پردازد. در گام اول این مرحله، باید به سه پرسش اصلی پاسخ داد که عبارت‌اند از: «چه کسی؟» این پرسش مربوط به تبیین جامعه مورد نظر پژوهش است که عبارت است از ژورنال‌ها، مجلات مختلف علمی، پایگاه‌های و وبسایت‌های مربوط به اسناد علمی. پرسش دوم مربوط به «تعیین محدوده زمانی پژوهش» است؛ بر این اساس مطالعاتی که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند در بازه زمانی بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲ انجام شده‌اند. در نهایت پرسش آخر مربوط به «روش پژوهش» است؛ این گونه می‌توان عنوان نمود تحلیل نوع روش مقالات در جریان فراترکیب و مقالاتی که مورد تأیید قرار می‌گیرند و استفاده از تحلیل اسناد و داده‌های کیفی.

مرحله دوم. تجزیه و تحلیل قاعده‌مند پژوهش‌های گذشته: با توجه به واژه‌های کلیدی مطرح شده در متون گذشته، در فاصله زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۱ تعداد ۳۱۷ سند علمی اعم از مقاله پژوهشی و پایان‌نامه جمع‌آوری شد.

جدول ۱. واژگان کلیدی پژوهش

واژه‌های کلیدی پژوهش			
معلولیت جسمی	معلولیت جسمی	ناتوانی جسمی	معلولیت ذهنی

مرحله سوم. غربالگری مطالعات مورد تأیید: ملاک غربالگری و گزینش اسناد علمی جهت مطالعه و بررسی در این پژوهش، در جدول شماره ۲، آمده است.

جدول ۲. ملاک‌های انتخاب اسناد علمی

ردیف	معیارها	نتایج
۱	محل انتشار اسناد علمی	اسناد علمی منتشر شده در پایگاه گنج ایران داک و پایگاه علمی نورمگز که شامل پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، رساله‌های دکتری تخصصی، مقالات علمی-پژوهشی، علمی-ترویجی و علمی-تخصصی می‌شود.
۲	موضوع مورد نظر	عوامل مؤثر بر زیست اجتماعی افراد دارای معلولیت
۳	حوزه کلی پژوهش	معلولیت
۴	روش پژوهش	کمی (استفاده از نتایج نهایی و متغیرهای کلیدی) - کیفی - ترکیبی
۵	بازه زمانی پژوهش	اسناد علمی منتشر شده در فاصله زمانی بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲
۶	زبان‌های مورد استفاده	فارسی

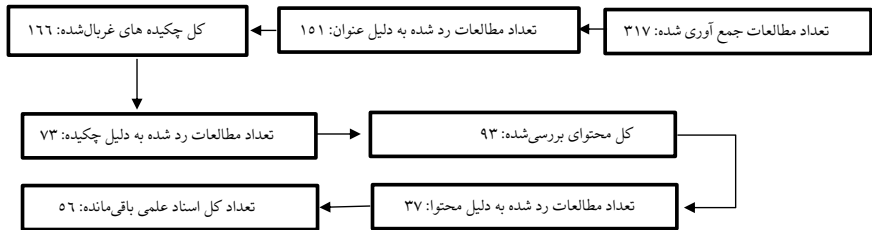
به منظور بررسی کیفیت اسناد علمی ۱۰ معیار مشخص شده است که برای هر معیار پنج نمره در نظر گرفته شده است و اسناد علمی که بر اساس معیارهای مختلف بیش از ۳۰ نمره را به خود اختصاص دهند، مورد تأیید بوده و وارد فرآیند فراترکیب می‌شوند؛ به عبارتی، محققین بر مبنای مقیاس ۵۰ نمره‌ای (CASP) فرآیند امتیازبندی را مطرح کرده و هر سند علمی را که نمره کمتر از ۳۰ داشته باشند، از فرآیند گزینش متون منتخب حذف می‌کنند. نحوه امتیازدهی اسناد علمی مورد بررسی به این صورت است که نمره عالی (E) بین ۴۱ تا ۵۰، نمره خیلی خوب (VG) بین ۳۱ تا ۴۰، خوب (G) بین ۲۱ تا ۳۰، متوسط (F) بین ۱۱ تا ۲۰ و درنهایت ضعیف (P) بین ۰ تا ۱۰ است. از سوی دیگر ۱۰ معیار مقبول در روش فراترکیب به منظور امتیازدهی به مطالعات منتخب عبارت‌اند از: اهداف پژوهش، اصول و روش‌ها، مرتب‌سازی داده‌ها، انعکاس‌پذیری، مبانی اخلاق حرفه‌ای، دقت پژوهش، تبیین روشن نتایج و نتیجه‌گیری کلی پژوهش است. بر اساس معیارهای ذکر شده تعداد ۵۶ مطالعه در این تحقیق به صورت اسناد علمی نهایی برای بررسی مورد پذیرش قرار گرفت.

جدول ۳. امتیازات داده شده به اسناد علمی گزینش شده نهایی

شماره مقاله	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
نمره نهایی	۳۸	۴۲	۴۹	۴۳	۴۶	۴۱	۴۳	۴۵	۴۵	۴۶	۴۴	۴۰	۳۸	۳۲	۳۹
شماره مقاله	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰
نمره نهایی	۳۳	۴۵	۴۸	۴۱	۳۳	۳۵	۳۵	۳۱	۳۶	۳۹	۴۲	۳۸	۴۵	۳۷	۴۲

۴۵	۴۴	۴۳	۴۲	۴۱	۴۰	۳۹	۳۸	۳۷	۳۶	۳۵	۳۴	۳۳	۳۲	۳۱	شماره مقاله
۳۵	۳۱	۳۹	۴۰	۴۵	۴۲	۴۱	۴۶	۳۵	۳۵	۳۵	۳۲	۳۱	۳۳	۴۹	نمره نهایی
				۵۶	۵۵	۵۴	۵۳	۵۲	۵۱	۵۰	۴۹	۴۸	۴۷	۴۶	شماره مقاله
				۴۰	۳۹	۳۷	۳۴	۳۵	۳۵	۴۲	۴۲	۴۲	۳۵	۴۲	نمره نهایی

در این مرحله از بین ۳۱۷ سند علمی، ابتدا ۱۵۱ سند علمی، بر اساس ملاک عنوان غیرمرتبط از بررسی کنار گذاشته شدند؛ سپس ۱۶۶ چکیده از مطالعات مورد بررسی قرار گرفت و تعداد ۷۳ سند علمی، به دلیل چکیده غیرمرتبط با اهداف این پژوهش از تحلیل کنار گذاشته شدند. سپس تعداد ۹۳ سند علمی اعم از مقاله و پایان نامه دانشجویی بر اساس محتوا مورد بررسی قرار گرفتند که تعداد ۳۷ سند علمی نیز در این مرحله به دلیل کیفیت و محتوای ضعیف از تحلیل کنار گذاشته شدند و در نهایت تعداد ۵۶ سند علمی در تحلیل باقی ماندند که به عنوان اسناد علمی نهایی پذیرفته شده و مورد بررسی قرار گرفتند که الگوریتم تحلیل؛ غربالگری و گزینش نهایی آن‌ها در شکل شماره ۲ آمده است.

شکل ۲. الگوریتم غربالگری و گزینش مطالعات نهایی

مرحله چهارم. تبیین و استخراج نتایج: در این مرحله اطلاعات حاصل از مطالعات مورد بررسی طبقه بندی می شود؛ این گونه می توان نمود که در ستون اول شماره هر سرفصل انتخاب شده، سپس در ستون دوم سرفصل های مربوط به موانع اجتماعی برای افراد دارای معلولیت مشخص شده است، سپس ستون سوم به منابع و مأخذ مربوط به هر کدام از این سرفصل ها ذکر شده است و در نهایت ستون چهارم مربوط به فراوانی منابع هر کدام از این سرفصل ها است.

جدول ۴. سرفصل‌های مشخص شده جهت طراحی مشخص‌های موانع اجتماعی افراد دارای معلولیت در ایران

ردیف	سرفصل‌ها	منابع	فراوانی
۱	مسائل اقتصادی	زینعلی (۱۳۸۰)، رهوردی (۱۳۸۰)، شریفیان‌ثانی و همکاران (۱۳۸۵)، زرنشان (۱۳۸۷)، محمودی و شعبان‌نیا (۱۳۹۷).	۵
۲	موانع فرهنگی-اجتماعی	یسلیانی (۱۳۸۸)، علیپور (۱۳۹۱)، صادقی‌فسائی و فاطمی‌نیا (۱۳۹۳)، افشاری (۱۳۹۴)، محسنی‌تبریزی و زرین‌کفشیان (۱۳۹۴)، رضایی و پرتوی (۱۳۹۴)، حداد (۱۳۹۵)، سبتکین‌ریزی (۱۳۹۷)، تاج‌مزیانی و لاریجانی (۱۳۹۸)، هاشمی‌خواه (۱۳۹۸)، صداقت‌نیکو (۱۳۹۸)، لطیفیان و همکاران (۱۳۹۹)، ستارجباراللامی (۱۴۰۰)، پروین و شعبانی (۱۴۰۰)، بهروزیان و همکاران (۱۴۰۱)، عناصری فدافن (۱۴۰۱)، بهروزیان (۱۴۰۱)، مردانی (۱۴۰۲)، بهروزیان و همکاران (۱۴۰۲).	۱۹
۳	مشکلات حقوقی	مصفا (۱۳۸۱)، کمالی (۱۳۸۳)، قاری سیدفاطمی (۱۳۸۷)، توسلی‌نائینی و کاویار (۱۳۸۷)، رمضان‌قوام‌آباد (۱۳۹۰)، صفاری‌نیا و منفرد (۱۳۹۸)، نوراحمدی و رضوانی منفرد (۱۴۰۲).	۸
۴	مسائل فردی-روانی	مرادی و رضایی‌دهنوی (۱۳۹۱)، گلیک و همکاران (۱۳۹۲)، گلشن (۱۳۹۳)، سلمانیان (۱۳۹۵)، سیمی (۱۳۹۵)، غفوری (۱۳۹۶)، زارع (۱۳۹۸)، تجسس‌پس‌ویشه (۱۳۹۸)، دهقان فاروجی و دهقان (۱۴۰۰)، توکلیان (۱۴۰۱)، روستایی (۱۴۰۱)، گنجی و همکاران (۱۴۰۱)، گنجی و همکاران (۱۴۰۱)، کاویان رثوف (۱۴۰۲).	۱۴
۵	توانمندسازی ارتباطی	منتظر قائم و الهی‌فر (۱۳۹۰)، منتظر قائم و الهی‌فر (۱۳۹۰)، انصاری (۱۳۹۸)، تکیه (۱۴۰۱).	۴
۶	فقدان دسترسی مکانی	قائدرحمتی و دهباشی (۱۳۹۲)، شکوری و شاهمرادی (۱۳۹۳)، طوبا (۱۳۹۶)، قنبری جمال‌آباد (۱۳۹۶)، نیکخواه (۱۴۰۰)، صدرآباد و همکاران (۱۴۰۲).	۶
	مجموع		۵۶

از میان تعداد ۵۶ مطالعه داخلی که مورد بررسی قرار گرفت، تعداد ۶ سرفصل اصلی مشخص شد که مطالعات پیشین حوزه معلولیت بر اساس این سرفصل‌ها صورت گرفته است. بیشترین فراوانی این سرفصل‌ها، مربوط به سرفصل موضوعات «فرهنگی و اجتماعی» است، بدین معنا که در مطالعات گذشته مسائل فرهنگی و اجتماعی به عنوان پیشران یا بازدارنده معلولین در ایران مورد بحث قرار گرفته‌اند،

سپس سرفصل «فردی و روانی» نیز بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است، بر کسی پوشیده نیست که عوامل روانی در توانایی بر از کارافتادگی معلولین نقش غیرقابل انکاری دارد. از سوی دیگر سرفصل «حقوقی» نیز بسیار حائز اهمیت است، اساساً حقوق افراد دارای معلولیت و خصوصاً زنان دارای معلولیت از مورد مناقشه‌ترین مباحث سرفصل حقوقی است که در مطالعات قبلی توسط محققین به آن اشاره شده است. یکی از سرفصل‌های مورد بحث در مطالعات قبلی مربوط به «دسترسی مکانی» است، این سرفصل به این موضوع اشاره دارد که اساساً معلولین تا چه حد از حق به شهر و فضای شهری برخوردار هستند، در نهایت دو سرفصل «اقتصادی» و «ارتباطی» نیز بر اساس مطالعات قبلی مشخص شد. سرفصل اقتصادی بیشتر به دلیل ضعف معلولین در دسترسی به شغل مناسب و رفاه و برطرف کردن نیازهای معیشتی مطرح شده است و سرفصل ارتباطی بر قسمی از توانمندی معلولین تأکید دارد که به واسطه رسانه‌ها معلولین می‌توانند ابراز وجود کرده و دغدغه‌های خود را در فضای رسانه‌های جمعی بازنمایی کنند.

یافته‌های پژوهش

در بخش یافته‌های پژوهش، به بررسی و ادغام نتایج، بررسی کیفیت نتایج و در نهایت یافته‌ها و مدل مفهومی این مطالعه ارائه می‌شود.

مرحله پنجم. بررسی و ادغام نتایج: به منظور بررسی مطالعات انجام شده در ارتباط با زیست اجتماعی افراد دارای معلولیت در ایران از تکنیک کدگذاری استفاده شده است. در فرآیند کدگذاری یافته‌های پژوهش، تجزیه و تحلیل شده و به واسطه مفهوم‌سازی، از نو صورت‌بندی شده و در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند. در فرآیند کدگذاری باز، یافته‌ها و پدیده‌های در قالب مفاهیم منسجم و یکپارچه ارائه می‌شوند. عبارات یا گزاره‌ها بر مبنای واحدهای معنایی طبقه‌بندی شده تا مفاهیم به آن‌ها مرتبط شوند (Strauss and Corbin, 1990: 113). بعد از کدگذاری باز، این کدها دسته‌بندی می‌شوند، سپس در مرحله بعد مقوله‌بندی می‌شوند (ایمان، ۱۳۹۴: ۷۹-۸۰). در مرحله بعد پژوهشگر مفاهیم را ابداع کرده و سپس مقولات و روابط آن‌ها را بر مبنای متن و سؤالات پژوهش مورد بررسی قرار می‌دهد و در نهایت مفاهیم بر اساس اشتراک و ارتباطشان با یکدیگر، مقوله جدیدی را شکل می‌دهند. در جدول شماره ۵، طبقه‌بندی عوامل ذکر شده برای شناسایی زیست معلولین در جامعه ایرانی آمده است.

جدول ۵. دسته‌بندی استخراج شده مسائل زیست معلولین در ایران و مفاهیمی مرتبط به آن

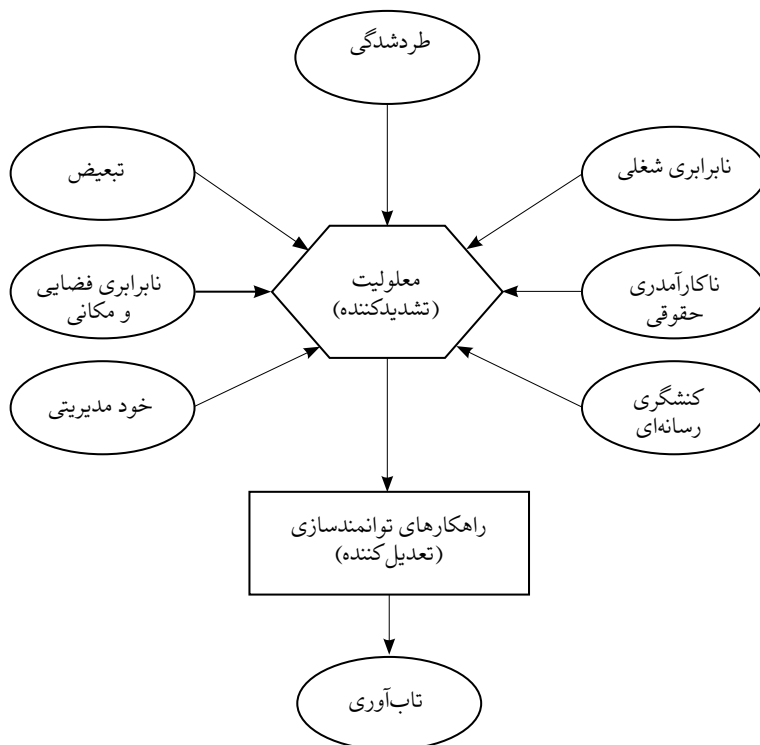
ردیف	مقوله	مفاهیم	فراوانی
۱	نابرابری شغلی (تشدیدکننده)	فقدان امکانات شغلی، تبعیض شغلی، عدم حمایت نهادهای دولتی، فقدان بودجه مناسب توانمندسازی شغلی، اشتغال به‌مثابه حق حیات، اشتغال به‌مثابه توانمندی معیشتی.	۶
۲	طردشدگی (تشدیدکننده)	ازدواج به‌مثابه تهدید، عدم سازگاری دیگری، مطرودیت به واسطه ناتوانی، زوال روابط اجتماعی، عدم استقلال شخصی، زندگی کنترل‌شده.	۶
۳	تبعیض (تشدیدکننده)	کیفیت زندگی نابرابر، فقر به‌مثابه ناتوانی، فقر به‌مثابه ترس، ترس از فرزندآوری، نابرابری فراغتی، زوال نشاط زندگی، نگاه سنتی تبعیض‌آمیز، دسترسی آموزشی نامناسب.	۸
۴	ناکارآمدی حقوقی (تشدیدکننده)	عدم حمایت قانونی دولت، نادیده گرفتن حقوق به رسمیت‌شناخته‌شده، عدم توجه به حقوق کامل افراد معلول، عدم حمایت حقوقی از معلولین باردار، ناکارآمدی گفتمان حقوق معلولیت، عدم آگاهی حقوقی معلولین، بکدست‌نبودن حقوق معلولین، عدم بازنگری حقوق معلولین، فقدان قوانین صحیح اشتغال.	۹
۵	خود مدیریتی (تعدیل‌کننده)	پیشرفت، شادکامی، مدیریت تعارضات، نگرش صمیمانه، مقابله با شک بدنی، ایجاد نگرش رضایت از زندگی، دوری از خود زشت‌انگاری، تأکید بر خودکارآمدی، افزایش عزت‌نفس، معنویت‌گرایی، خوداثبات‌گری، مدیریت روابط.	۱۲
۶	تاب‌آوری (تعدیل‌کننده)	تحمل آشفتگی، مقابله با افسردگی، ارتباط عاشقانه، تلاش برای کاهش اضطراب، مقابله با آزار جنسی، دوری از خودآزاری، هاله‌پوشی، تعامل سازنده، کنشگری و مقاومت.	۱۰
۷	کنشگری رسانه‌ای (تعدیل‌کننده)	بازنمایی رسانه‌ای معلولیت، کنشگری رسانه‌ای، وبلاگ‌نویسی به‌مثابه خوداظهاری، مقتدرسازی رسانه‌ای، رسانه به‌مثابه وجهی از توانمندی، مقاومت رسانه‌ای، تولید محتوا و آگاه‌سازی، هویت‌یابی رسانه‌ای.	۸
۸	نابرابری فضایی و مکانی (تعدیل‌کننده)	دسترسی سریع، آسایش شهری، ایمنی شهری، رضایت از مسکن، برابری مکانی و زیستی، شهر به‌مثابه حق، طراحی مناسب مبلمان شهری، توسعه خدمات درمانی و بهداشتی، کاهش موانع فیزیکی شهری.	۹
مجموع			۶۸

مرحله ششم. بررسی کیفیت نتایج: مدل حاصل از یافته‌های این پژوهش شامل ۸ بُعد و ۶۸ مؤلفه است. پس از شرح روش فراترکیب و بررسی مراحل متفاوت این روش، مدل نهایی این پژوهش، طی جلساتی با حضور متخصصان و خبرگان مشرف به مسئله معلولیت که اعم از اساتید دانشگاهی، مدیران و مددکاران اجتماعی بود، مدل نهایی مورد بررسی قرار گرفت. اعتبار این مدل به واسطه اعتبار محتوایی به دو شکل صورت گرفت: ابتدا، بهره‌گیری از اجزاء و عوامل مدل‌های ارائه‌شده گذشته که خود به اعتبار مدل ختم شد، سپس شکل‌گیری جلساتی گروه‌های کانونی و ارائه مدل به خبرگان و صاحب‌نظران. همچنین محققان برای ارزیابی نهایی مدل از «شاخص کاپا» استفاده کردند. برای تعیین این شاخص بدین صورت عمل شد که یکی از متخصصین بدون اطلاع داشتن از چگونگی ترکیب کدها و مفاهیم ایجادشده به وسیله محققان، طبقه‌بندی مقولات را انجام می‌دهد. سپس مقوله‌های ارائه‌شده از طریق این متخصص مورد قیاس قرار می‌گیرد و در نهایت با توجه به تعداد مقوله‌های شکل گرفته و مفاهیم مختلف، شاخص کاپا تعیین می‌شود. در جدول شماره ۶، پژوهشگران هشت بعد و فرد خبره شش بعد را مشخص کرده است که از این تعداد پنج بعد مشترک هستند. بر این اساس مقدار شاخص کاپا برابر با $0/564$ است که با توجه به جدول شماره ۶، در سطح قابل قبولی قرار دارد.

جدول ۶. مقایسه نظرات پژوهشگران و متخصصان

نظر محققان			شاخص کاپا
مجموع	خیر	بله	
۶	B=1	A=5	بله
۲	D=0	C= 2	خیر
۸	۱	۷	مجموع

مرحله هفتم. ارائه یافته‌ها و مدل مفهومی: در این مرحله از پژوهش، فراترکیب یافته‌های مربوط به مراحل قبلی پژوهش ارائه می‌شود که در جدول هفت به آن‌ها پرداخته شد. در مدل حاصل از یافته‌های پژوهش، مسائل پیش روی افراد دارای معلولیت در جامعه ابرانی آمده است که شامل هشت بعد اصلی است، از میان ابعاد ذکر شده، به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط بعد خودمدیریتی، تاب‌آوری، نابرابری فضایی و مکانی، تبعیض، کنشگری رسانه‌ای، ناکارآمدی حقوقی و نابرابری شغلی و پردشدگی است.

شکل ۲. مدل نهایی زیست معلولین در ایر

نتیجه‌گیری

معلولیت یکی از مهم‌ترین مسائل پیش روی جامعه ایرانی است. پژوهش حاضر تلاشی بود در جهت شناسایی و درک عوامل مؤثر بر زیست اجتماعی افراد دارای معلولیت در جامعه ایرانی. هدف نهایی این مقاله پاسخگویی به این پرسش بود که زیست افراد دارای معلولیت در ایران تحت تأثیر چه عواملی است و کدام عوامل بیشترین تأثیر را بر زندگی آن‌ها دارد، بر این اساس و با توجه به اینکه در ایران مطالعات زیادی در خصوص زیست معلولین در جامعه ایرانی توسط محققین در دو دهه اخیر صورت گرفته شد، از روش فراترکیب استفاده شد تا بتوانیم به یک جمع‌بندی نهایی از مشکلات زیست معلولین در جامعه ایرانی برسیم. اولین مقوله مربوط به «نابرابری شغلی» است. اساساً مسئله اشتغال یکی از مهم‌ترین مسائل روز کشور است، این مسئله در خصوص افراد دارای معلولیت تا حدود زیادی حادث‌تر است، زیرا ناتوانی در انجام برخی مشاغل

سبب شده است که معلولین و خصوصاً زنان از اشتغال دور بمانند، آنچه از مفاهیم استخراج شده در خصوص مقوله نابرابری در اشتغال مطرح شده است حول محور «ایجاد قوانین حمایتی از سوی دولت» و «ایجاد فضای مناسب شغلی» برای معلولین و خصوصاً زنان است، بنابراین مسئله اشتغال معلولین و خصوصاً زنان که در فضاهای کار ممکن است با تبعیض یا سوءاستفاده جنسی مواجه باشند، یکی از موضوعاتی است که ذهن بسیاری از محققین را به خود مشغول کرده است. مقوله دوم که مطرح شده است، «پردشدگی» است. اساساً معلولین به خاطر شرایط خاصی که با آن مواجه هستند تا حدود زیادی در جامعه به حاشیه رانده می‌شوند و سایر اعضای جامعه در پذیرش آن‌ها به عنوان عضوی از جامعه تردید دارند. می‌توان عنوان نمود که زندگی افراد معلول و خصوصاً زنان در چنین شرایطی به شدت کنترل شده و طرد از سوی دیگران باعث زوال و حتی نابودی روابط اجتماعی آن‌ها شده و این مسئله به‌طور مستقیم با سایر ابعاد زیسته زندگی معلولین چون ازدواج، اشتغال، فرزندآوری تشکیل خانواده در ارتباط است و آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ بنابراین طرد اجتماعی در محیط جامعه مسئله‌ای است که محققین به درستی در مطالعه گذشته به آن اشاره نموده‌اند.

«تبعیض» همواره در تمامی جوامع به عنوان یک عنصر محوری از ساختارهای سیاسی مورد توجه بوده است. باید گفت که مسئله تبعیض بیش از هر چیزی، زندگی زنان را دستخوش تغییر می‌کند، این تبعیض به‌واسطه ناتوانی و معلولیت برخی از افراد جامعه، زندگی آن‌ها را نیز تحت الشعاع خود قرار می‌دهد؛ این مسئله زمانی حادتر می‌شود که موضوع بررسی ما زنان معلول باشند؛ بر این اساس زنان معلول اولاً به‌واسطه زن بودن دچار تبعیض می‌شوند و ثانیاً به دلیل معلول بودن؛ بنابراین جای تعجب ندارد که زنان معلول و مسائلی چون اشتغال زنان معلول و تبعیض در فضای جامعه و خصوصاً بازار کار مورد توجه محققین قرار گرفته باشد. از سوی دیگر «ناکارآمدی حقوقی» مسئله دیگری است که پژوهشگران حوزه معلولیت در مطالعات گذشته به‌طور جدی بدان پرداخته‌اند. مرور مطالعات گذشته نشان داد که اساساً فقدان قوانین محکم حقوقی عاملی است که زندگی معلولین را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مطالعات پیشین نشان داده است که قوانین مربوط به زیست معلولین در ابعاد مختلف در جامعه ایرانی چندان رویه‌ای حمایتی ندارد و بازنگری در خصوص قوانین معلولیت در ایران نیازمند بازنگری است. «نابرابری فضایی و مکانی» نیز یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که در مطالعات گذشته ذهن محققین را به خود مشغول کرده است، آنچه از مفاهیم استخراج شده مرتبط با این مقوله حاصل شده است

را می‌توان به این صورت عنوان نمود که گویا معلولین بخشی از جامعه به حساب نمی‌آیند و «حق به شهر» آن‌ها به‌طور کلی به فراموشی سپرده شده است. نبود امکانات متناسب با معلولیت در زمینه حمل و نقل، طراحی غیرحرفه‌ای بیمارستان‌ها، دانشگاه‌ها، پارک‌ها و سایر فضاهای شهری از جمله مهم‌ترین مسائلی است که در خصوص دسترسی نامناسب معلولین در فضای شهری مطرح شده است و در مطالعات گذشته تأکید شده است که به این موضوع رسیدگی شود و حتی پیشنهادهایی برای رفع این مشکلات ارائه شده است. تاکنون به پنج مقوله استخراج شده از مطالعات گذشته پرداختیم که می‌توان از آن‌ها به عنوان عواملی یاد کرد که زیست معلولین و خصوصاً زنان معلول را در جامعه با مخاطره و سختی مواجه می‌کند، اما در مطالعات گذشته سه مقوله دیگر وجود دارد که می‌توان از آن‌ها به عنوان عواملی در جهت توانمندسازی معلولان در جامعه یاد کرد؛ می‌توان این‌گونه عنوان نمود که محققین حوزه معلولیت در پیشینه‌هایی که مورد بررسی قرار گرفت صرفاً به بررسی مشکلات نپرداخته‌اند، بلکه بخشی از این مطالعات به دنبال ارائه راهکارهایی برای بهبود زیست معلولین در جامعه بوده‌اند. «خودمدیریتی» یکی از مهم‌ترین راهکارهایی است که می‌تواند بر زیست بهتر معلولین در جامعه اثرگذار باشد. تأکید بر تلاش، پیشرفت، مبارزه با شک بدنی، ایجاد انگیزه و ترویج حس شادکامی و نشاط و تأکید بر توانایی می‌تواند حس نشاط و زیست عادلانه در جامعه را دوباره به آن‌ها بازگرداند. از سوی دیگر باید عنوان نمود که معلولین بیش از سایر افراد جامعه با مسائل روانی دست‌وپنجه نرم می‌کنند؛ اضطراب، افسردگی، ترس، خودآزاری و ... موضوعاتی هستند که دال مرکزی مقابله با آن‌ها عبارت است از مقوله‌ای به نام «تاب‌آوری». در مطالعات گذشته محققین از تاب‌آوری به عنوان ابزاری برای مقابله با مسائل روانی که متوجه افراد دارای معلولیت هستند، یاد می‌کنند. درنهایت یکی از راهکارهای قابل تأمل برای ابراز وجود و طرح مسائل و مشکلات معلولین در جامعه، «کنشگری رسانه‌ای» خود افراد دارای معلولیت است، پژوهشگران حوزه معلولیت در مطالعات پیشین به این نکته اشاره نموده‌اند که افراد دارای معلولیت از مجرای رسانه‌ها و خصوصاً شبکه‌های اجتماعی مجازی که این روزها فراگیر شده‌اند، می‌توانند به طرح مشکلات خود در این فضا پرداخته و همچنین در این فضا علاوه بر تعامل با سایر افراد معلول و ایجاد جامعه شبکه‌ای از معلولین حتی در این فضا به کسب و کار بپردازند و از مزایایی این فضا به‌خوبی استفاده کنند. درنهایت باید عنوان نمود که بررسی مقولات و مفاهیم استخراج شده از پیشینه‌های پژوهش داخلی به ۶۸ کد مفهومی

انجامید که هرکدام از این مفاهیم در شکل گیری مقولات اصلی پژوهش نقش بسزایی داشته‌اند. بررسی این مقولات و مفاهیم مستخرج از پیشینه‌های پژوهش گذشته بدین سبب صورت گرفت که درک و تصویر منسجم و بهتری از زیست اجتماعی افراد دارای معلولیت در جامعه داشته باشیم و بدانیم عمده مشکلاتی که افراد دارای معلولیت و خصوصاً زنان در جامعه با آن مواجه هستند چه مسائلی است و مهم‌تر اینکه بدانیم اشتغال و توانمندسازی زنان معلول از جمله مواردی است که باید به آن پرداخته شود. از جمله پیشنهادهایی که بر اساس یافته‌های این پژوهش می‌توان ارائه کرد به شرح زیر است:

۱. ایجاد سیاست گذاری مناسب در جهت اشتغال و توانمندسازی معلولین و برگزاری کلاس‌های مهارت‌آموزی و افزایش مهارت‌های افراد دارای معلولیت.
۲. تبدیل فضای شهری توسط مسئولین به محیطی که افراد دارای معلولیت به راحتی بتوانند در آن زندگی کنند و در عبور و مرور و استفاده از فضاهای مختلف شهری مشکلی نداشته باشند.
۳. برگزاری دوره‌های آموزشی در نهادهای مربوطه به منظور افزایش سواد رسانه‌ای افراد دارای معلولیت به منظور بهره‌برداری بهتر از فضای مجازی و رسانه‌های اجتماعی در جهت بیان مشکلات خود و همچنین اشتغال‌زایی در فضای مجازی.
۴. با توجه به اینکه در جامعه ایرانی رسانه‌ها نقش اساسی دارند، تولید سریال، مستند و فیلم سینمایی که سوژه معلولیت را مورد بررسی قرار دهد، می‌تواند نقش مهمی در آگاهی افراد جامعه از مشکلات افراد دارای معلولیت و بازاندیشی رفتار آن‌ها با این افراد داشته باشد.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافی در این مقاله وجود ندارد.

منابع و مأخذ

- انصاری، کیمیا (۱۳۹۸). *مادری و ناتوانی در حوض نقاشی، بگذار تا همین باشد و ملاقات با هیولا*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشگاه یزد: پردیس علوم انسانی و اجتماعی.
- افشاری، پروانه (۱۳۹۴). *نگرش زنان معلول نسبت به فرزندآوری در شهر تهران*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جمعیت‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی: دانشکده علوم اجتماعی.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۹۳). *روش‌شناسی تحقیق کیفی*. چاپ سوم، قم: نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بهروزیان، بهروز، گنجی، محمد و نیکخواه قمصری، نرگس (۱۴۰۲). *فرا ترکیب مطالعات ناتوانی در زمینه الگوی زندگی اجتماعی افراد دچار ناتوانی، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۲۳ (۸۸)، ۱۰۷-۱۵۶.
- <http://dx.doi.org/10.32598/refahj.23.88.2491.2>
- بهروزیان، بهروز، گنجی، محمد و نیکخواه قمصری، نرگس (۱۴۰۱). *زندگی اجتماعی افراد دارای معلولیت جسمی- حرکتی در ایران: مرور نظام‌مند مطالعات در بازه زمانی ۱۴۰۰-۱۳۷۵*. *فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۱۳ (۵۲)، ۷۳-۱۱۶.
- <https://doi.org/10.22054/qjssd.2022.64628.2272>
- بهروزیان، بهروز (۱۴۰۱). *معلولیت و زیست اجتماعی*. رساله دکتری رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه کاشان: دانشکده علوم انسانی.
- باقری، افسانه، تقوی مریم‌آبادی، فاطمه و آراستی، زهرا (۱۳۹۴). *شناسایی شایستگی‌های کارآفرینانه با تأکید بر معلولان جسمی- حرکتی*. *فصلنامه توسعه کارآفرینی*، ۸ (۳)، ۴۷۳-۴۹۲.
- <https://doi.org/10.22059/jed.2015.57646>
- پروین، خیرالله و شعبانی، سمانه (۱۴۰۰). *«خشونت خانگی علیه زنان دارای معلولیت و دسترسی به عدالت در نظام بین‌المللی حقوق بشر»*. *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی*، ۵۱ (۳)، ۱۰۴۹-۱۰۶۸.
- <https://doi.org/10.22059/jpls.2019.280218.1993>
- پرتوی، لطیف و رضایی، مهری (۱۳۹۴). *زنان معلول و تعامل با جامعه (مطالعه کیفی زندگی اجتماعی زنان معلول)*. *فصلنامه مطالعات راهبردی زنان*، ۱۷ (۶۷)، ۷-۴۴.
- <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20082827.1394.17.67.2.1>
- تکیه، صدفا السادات (۱۴۰۱). *بازنمایی زنان معلول در بالیوود از سال ۱۹۷۰*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر، دانشگاه تهران: دانشکده مطالعات جهان.
- تجسسی پس‌ویشه، فریبا (۱۳۹۸). *مقایسه انگیزه پیشرفت، شادکامی و تعارض در زنان معلول و غیرمعلول*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت: دانشکده علوم انسانی.
- تاج‌مزینانی، علی اکبر و لاریجانی، مهدیه (۱۳۹۸). *بررسی تأثیر معلولیت بر طرد اجتماعی سالمندان شهر ورامین*. *فصلنامه توسعه اجتماعی*، ۱۴ (۱)، ۶۱-۹۴.
- <https://doi.org/10.22055/qjssd.2019.15266>
- توسلی نائینی، منوچهر و کاویار، میرحسین (۱۳۸۷). *تأملی بر حقوق معلولان از منظر کنوانسیون حقوق معلول و سایر اسناد بین‌المللی*. *فصلنامه اندیشه‌های حقوق خصوصی*، ۵ (۱۳)، ۵۱-۸۱.
- https://jolt.ut.ac.ir/article_19525.html

حداد، نیشتمان (۱۳۹۵). سازگاری اجتماعی در معلولین نخاعی شهر سنقر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، دانشکده علوم اجتماعی.

جلالی‌پور، حمیدرضا و محمدی، جمال (۱۴۰۱). نظریه‌های متأخر جامعه‌شناسی، چاپ هشتم، تهران: نشر نی.

جلیلی‌صدرآباد، سمانه، نوروزی‌پورفیروز، مهدیه و مرادزاده، محمدهمدی (۱۴۰۲). طراحی مبلمان شهری محور خیابان انقلاب اسلامی به منظور مناسب‌سازی برای افراد کم‌توان و توان‌یاب: حدفاصل سازمان بهزیستی شهرستان تهران و میدان فردوسی، نشریه رهپویه هنر/هنرهای تجسمی، ۶(۱)، ۸۵-۹۶.

<https://doi.org/10.22034/ra.2023.544768.1144>

روستایی، زهرا (۱۴۰۱). اثربخشی مدیریت استرس مبتنی بر ذهن‌آگاهی بر ناگویی خلقی و خشنودی زناشویی زنان دارای معلولیت ذهنی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت: دانشکده علوم انسانی.

رهبر، فرهاد، ممیز، آیت‌الله و محمدی، شقایق (۱۳۹۲). شناسایی عوامل مؤثر بر فعالیت شرکت‌های کوچک و متوسط مبتنی بر فناوری در حوزه خدمات معلولین (مطالعه موردی: مدیریت شهری)، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۵(۴)، ۵۷-۷۰. <https://sanad.iau.ir/Journal/jisds/Article/821604/FullText>

رمضانی‌قوام‌آبادی، محمدحسین (۱۳۹۰). حمایت از معلولین در حقوق بین‌الملل، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۱(۴۱)، ۳۰۷-۳۴۱. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-721-fa.html>

زرین‌کفاشان، غلامرضا (۱۳۹۹). «بررسی رابطه نگرش منفی جامعه با طرد معلولین از اجتماع»، فصلنامه تأمین اجتماعی، ۱۵(۳)، ۱۹۱-۲۱۱. <https://doi.org/10.22034/qjo.2020.130186>

زارع، مهتاب (۱۳۹۸). تأثیر درمان مبتنی بر ذهن‌آگاهی بر تعادل عاطفی و کیفیت زندگی زنان معلول، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارسنجان.

زرنشان، شهرام (۱۳۸۷). سازوکارهای حمایت از حق اشتغال اشخاص دارای معلولیت در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی حقوق بشر، مجله پژوهش‌های حقوقی، ۱۳، ۲۵۷-۲۳۷. https://jlr.sdil.ac.ir/article_43980.html

زینعلی، فرانک (۱۳۸۰). بررسی مشکلات شغلی زنان معلول جسمی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.

ستار جباراللامی، فارس (۱۴۰۰). بررسی رابطه بین کیفیت زندگی و پایداری به انجام فعالیت بدنی در اوقات فراغت معلولین: مطالعه موردی شهر میسان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع): دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

سبکتکین‌ریزی، فاطمه (۱۳۹۷). طراحی مرکز توانبخشی بانوان معلول جسمی-حرکتی اصفهان با رویکرد افزایش تعاملات اجتماعی، پایان‌نامه رشته معماری، دانشگاه کاشان: دانشکده معماری و هنر.

سیمی، نجمه (۱۳۹۵). مقایسه نگرش صمیمانه، سلامت روان و میزان رضایت از زندگی زنان با آسیب‌های بینایی و زنان دارای معلولیت جسمی-حرکتی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

سلمانیان، سحر (۱۳۹۵). بررسی کیفی مؤلفه‌های شک و قطعیت بدنی در زنان معلول سانحه‌ای، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبائی: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

شکوری، علی و شاهمرادی، فرزانه (۱۳۹۳). مطالعه دسترس‌پذیری فضاها و تسهیلات شهری در تجربه‌زیسته افراد

با آسیب بینایی شهر تهران، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۵ (۵۸)، ۱۹۳-۲۱۸.

<http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2339-fa.html>

شریفیان ثانی، مریم، سجادی، حمیرا، طلوعی، فرشته و کاظم نژاد، انوشیروان (۱۳۸۵). «دختران و زنان دچار معلولیت جسمی- حرکتی: نیازها و مشکلات»، فصلنامه توانبخشی، ۷(۲)، ۴۱-۴۸.

<http://rehabilitationj.uswr.ac.ir/article-1-47-fa.html>

صداقت نیکو، سیدمهین (۱۴۰۱). جنسیت، معلولیت و طرد اجتماعی در شهرستان کاشان، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی، دانشگاه کاشان: دانشکده علوم انسانی.

صفاری نیا، محیا و منفردمسقانی، معصومه (۱۳۹۸). حقوق افراد دارای معلولیت در چارچوب خانواده از منظر موازین بین المللی، دوفصلنامه علمی فقه و حقوق خانواده، ۲۴(۷۱)، ۱۵۱-۱۷۶.

<https://doi.org/10.30497/fj.2019.75353>

صادقی فسائی، سهیلا و فاطمی نیا، محمدعلی (۱۳۹۳). معلولیت، نیمه پنهان جامعه: رویکرد اجتماعی به وضعیت معلولین در سطح جهان و ایران، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۵ (۵۸)، ۱۵۷-۱۹۲.

<http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2338-fa.html>

طوبا، سمیرا (۱۳۹۶)، طراحی ترمینال مسافربری شهری با تأکید بر حضورپذیری معلولین و جانبازان جسمی- حرکتی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل: دانشکده فنی و مهندسی.

عنصری فدافن، فاطمه (۱۴۰۱). مطالعه الگوی لباس زنان در بخش معلولیت ذهنی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر، دانشگاه علوم و هنر یزد: دانشکده هنر و معماری.

عمودی زاده، همایون (۱۴۰۱). رشد جمعیت معلولین در ایران، <https://www.mehrnews.com>

علیپور، خدیجه (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی زنان معلول شهر شیراز، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.

غفوری، روزان (۱۳۹۷). عشق و ملاک های انتخاب همسر در دانشجویان دختر نابینا: یک مطالعه کیفی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی، دانشگاه کردستان: دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

فهیمی، فاطمه، پورمحمدی، نعیمه، فتاحی، سیدمحسن و لکزائی، مهدی (۱۴۰۰). تحلیل نقد دیدگاه فمینیستی از تعاریف معلول و معلولیت در اسناد حقوقی ایران و اسناد بین المللی، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۸(۴)، ۲۱۵-۲۳۴.

10.22091/csiw.2020.5636.1844

قنبری جمال آباد، زهرا (۱۳۹۵). سنجش میزان رضایتمندی اقشار معلول و محروم از کیفیت محیط مسکونی: مطالعه موردی اقشار تحت حمایت اداره بهزیستی شهر اردبیل، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی: دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

قائدرحمتی، صفر و دهباشی، مهدی (۱۳۹۲). رابطه خدمات بهداشتی و درمانی با وضعیت معلولیت در استان های کشور، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۳ (۵۰)، ۳۳۳-۳۵۱.

<http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1365-fa.html>

چارچوب کلی سیاست گذاری نماز جمعه مبتنی [...] |

قاری سیدفاطمی، سیدمحمد (۱۳۸۷). تحول گفتمانی: حق‌ها و آزادی‌های معلولان در آئینه حقوق بشر معاصر، مجله پژوهش‌های حقوقی، ۱۳، ۲۰۸-۱۸۵. https://jlr.sdil.ac.ir/article_43917.html

کویان‌رئوف، نرگس (۱۴۰۲). اثربخشی آموزش خودشفقت‌ورزی بر تاب‌آوری و تحمل آشفتگی در زنان معلول جسمی-حرکتی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، مؤسسه آموزش عالی حکمت رضوی: دانشکده علوم اجتماعی.

کمالی، محمد (۱۳۸۳). حقوق بشر و ناتوانی (معلولیت)، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، ۳(۱۳)، ۴۱-۵۵. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2209-fa.html>

گافمن، اروینگ (۱۴۰۲). داغ‌زنگ، ترجمه مسعود کیانیپور، چاپ ششم، تهران: نشر مرکز.

گنجی، محمد، نیکخواه‌قمصری، نرگس، حامی‌کارگر، فاطمه و غفاری، مسعود (۱۴۰۱). عاملیت سلامت‌محور و موانع ادراک‌شده تحقق سلامت در زنان نابینا و کم‌بینا، فصلنامه علمی پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۹(۳۱)، ۲۴۳-۲۰۷. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2022.68115.596>

گنجی، محمد، نیکخواه‌قمصری، نرگس، حامی‌کارگر، فاطمه و غفاری، مسعود (۱۴۰۱). نظام معنایی سلامت در بستر تجربه‌ی زیسته‌ی زنان نابینا و کم‌بینا، فصلنامه علمی مطالعات راهبردی زنان، ۳۴(۹۶)، ۷-۳۸. <https://doi.org/10.22095/jwss.2022.331410.2939>

گلشن، اندیشه (۱۳۹۳). بررسی تأثیر مشاوره گروهی به روش تحلیل رفتار متقابل بر افزایش نگرش‌های صمیمانه در زنان معلول افسرده ۲۰ تا ۴۰ سال معلول شهر کاشان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی عمومی، دانشگاه پیام نور استان تهران: مرکز پیام نور تهران جنوب.

گیلک، ملیحه، زاده محمدی، علی و باقری، فریبرز (۱۳۹۲). رابطه تاب‌آوری و خودپنداشت با خودکارآمدی معلولان جسمی دختر: نقش واسطه‌ی خلاقیت، فصلنامه روانشناسی تحول، ۹(۳۵)، ۳۱۵-۳۰۷. https://journals.iau.ir/article_512226.html

لطیفیان، مریم، بنی‌اسد، اسما و کمالی، محمد (۱۳۹۹). بررسی ابعاد اجتماعی معلولیت، یک مرور نظام‌مند، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۷(۲۶)، ۵۳-۱۰۱. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2021.51214.395>

مردانی، زهرا (۱۴۰۲). واکاوی تجربه‌زیسته زنان متأهل دارای معلولیت جسمی-حرکتی از ازدواج و زندگی مشترک؛ مورد مطالعه زنان معلول جسمی-حرکتی شهر راور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور.

محمدی‌پور، فرزانه، فتحی، سروش و شیرینی، طهمورث (۱۴۰۰). واسازی گفتمان معلولیت در جامعه شهری، فصلنامه توسعه اجتماعی ایران، ۱۳(۴)، ۶۵-۸۹. <https://sanad.iau.ir/Journal/jisds/Article/820677>

محمودی، شبنم و شعبان‌نیا، مهدی (۱۳۹۷). بررسی اثربخشی قوانین و مقررات حمایتی در میزان تمایل زنان معلول شهر تهران به اشتغال، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۲۱(۸۲)، ۵۵-۳۵. <https://doi.org/10.22095/JWSS.2019.92500>

محسنی‌تبریزی، علیرضا و زرین‌کفشیان، غلامرضا (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر طرد اجتماعی معلولان: مطالعه موردی معلولان جسمی و حرکتی تحت پوشش بهزیستی شهرستان ری، فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۳۵۲-۳۲۷. <https://doi.org/10.22059/ijsp.2015.58564>

مرادی، اعظم و رضایی دهنوی، صدیقه (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای اثربخشی آموزش‌های گروهی عزت‌نفس، خودکارآمدی و انگیزش پیشرفت بر عزت‌نفس زنان با معلولیت جسمی - حرکتی ۳۵-۱۸ سال اصفهان سال ۱۳۸۷، فصلنامه روان‌شناسی افراد استثنائی، ۵(۲)، ۶۵-۹۷. https://jpe.atu.ac.ir/article_2136.html

منتظر قائم، مهدی و الهی فر، کبری (۱۳۹۰). وبلاگ‌نویسان دارای معلولیت: تجربه استفاده از وبلاگ و حضور اجتماعی، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی، ۸(۳۹)، ۱۶۷-۱۹۶. https://jsr.ut.ac.ir/article_56169.html

منتظر قائم، مهدی و الهی فر، کبری (۱۳۹۰). وبلاگ‌نویسان دارای معلولیت: تجربه مقتدرسازی فردی - اجتماعی در فضای وبلاگ، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۲(۴۷)، ۳۱۹-۳۵۵.

<http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1135-fa.html>

مصفا، نسرين (۱۳۸۱). «اقدامات بین‌المللی در حمایت از افراد دارای معلولیت»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۵۸، ۲۷۰-۲۵۳. https://jflps.ut.ac.ir/article_11116.html

نوراحمدی، انسیه و رضوانی مفرد، احمد (۱۴۰۲). حمایت حق باروری زنان دارای معلولیت در نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی، فصلنامه حقوق اسلامی، ۲۰(۷۷)، ۱۴۳-۱۱۹.

https://hoquq.iict.ac.ir/article_706076.html

نیکخواه، حنا (۱۴۰۱). بررسی رضایت‌مندی معلولین از فضاهای شهری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته معماری، دانشگاه مازندران: دانشکده علوم انسانی و علوم اجتماعی.

هاشمی‌خواه، سیدحمزه (۱۳۹۸). مقایسه نگرش جانبازان و معلولین ورزشکار و غیرورزشکار شهرستان یزد نسبت به اوقات فراغت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تفت.

یسلیانی، فرزانه (۱۳۸۸). بررسی فراوانی و برخی عوامل مؤثر بر خشونت خانگی جسمی علیه زنان معلول مقیم در شهرستان‌های اصفهان و فریدن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی: پژوهشکده علوم بهزیستی.

Anasori Fadafan, F. (2022). *A study of women's clothing patterns in mental disabilities*, master's thesis in the field of art, Yazd University of Arts and Sciences: Faculty of Arts and Architecture. [In Persian]

Amoudizadeh, H. (2022). *The growth of the disabled population in Iran*, <https://www.mehrnews.com>. [In Persian]

Ansari, K. (2018). *Motherhood and disability in the painting pool, let it be and meeting the monster*, master's thesis in psychology, Yazd University: Humanities and Social Sciences Campus. [In Persian]

Afshari, P. (2014). *The attitude of disabled women towards having children in Tehran*, Master's thesis in the field of demography, Islamic Azad University, Central Tehran Branch: Faculty of Social Sciences. [In Persian]

Alipur, Kh. (2011). *Factors affecting the quality of life of disabled women in Shiraz*, Master's thesis in the field of social sciences, Shiraz University, Faculty of Economics and Social Sciences. [In Persian]

Albrecht, g. & Verbrugge, A. (2006). The Global Emergence of Disability, *Journal of Disability & Society*, 17, 293-307. https://www.researchgate.net/journal/Sciences-sociales-et-sante-1777-5914?_tp=eyJjb-250ZKh0Ijpw7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmXpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmXpY2F0aW9uIn19

- behroozian B, ganji M, & nikkhah qamsari N. (2023). A Meta Synthesis of disability studies and the pattern governing the social life of people with disabilities. *refahj*. 23(88), 107-156. doi:10.32598/refahj.23.88.2491.2 [In Persian]
- behrouzian, B., ganji, M., & nikkhah ghamasari, N. (2022). Social life of people with physical disabilities in Iran (Systematic review of studies in the period 1996-2021). *Social Development & Welfare Planning*, 13(52), 73-116. doi: 10.22054/qjsd.2022.64628.2272 [In Persian]
- Behroozian, B. (2022). *Disability and social life, doctoral dissertation in sociology*, Kashan University: Faculty of Humanities. [In Persian]
- Bagheri, A., Taghavi Maryam Abadi, F., & Arasti, Z. (2015). Identifying entrepreneurial competencies focusing on entrepreneurs with physical and mobility disabilities. *Journal of Entrepreneurship Development*, 8(3), 473-492. doi: 10.22059/jed.2015.57646 [In Persian]
- Beck, C. (2002). A meta-synthesis of qualitative research, *The American Journal of maternal child Nursing*, 27(4). <http://dx.doi.org/10.1097/00005721-200207000-00004>
- Clare, C. (2001). Stolen bodies, reclaimed bodies, Disability and queerness, *Journal of Public culture*, 13(3), 359-365. <http://dx.doi.org/10.1215/08992363-13-3-359>
- Eribon, D. (1991). *Michel foucault*, Cambridge: MA Harvard.
- fahimi, F., poormohammadi, N., fattahi, S. M., & Lakzaei, M. (2021). Analyzing the Critique of Feministic View Relating to Definitions of the Disabled and Disability in Iranian Legal Documents and International Instruments. *Comparative Studies on Islamic and Western Law*, 8(4), 213-234. doi: 10.22091/csiw.2020.5636.1844 [In Persian]
- Goffman, E. (2023). *Stigma*, translated by Masoud Kianpour, 6^{ed}, Tehran: Markaz Publishing. [In Persian]
- Ganji, M., nikkhah, N., hami kargar, F., & ghafari, M. (2022). Health-centered agency and perceived barriers to health achievement among blind and visually impaired women. *Journal of Social Work Research*, 9(31), 207-243. doi: 10.22054/rjsw.2022.68115.596 [In Persian]
- Ganji, M., Nikkhah, N., Hami kargar, F., & Ghafari, M. (2022). The semantic system of health in the context of the lived experience of blind and sighted women. *Women's Strategic Studies*, 24(96), 7-38. doi: 10.22095/jwss.2022.331410.2939 [In Persian]
- Ghafouri, R. (2017). *Love and mate selection criteria in blind female students: a qualitative study*, master's thesis in the field of social sciences, University of Kurdistan: Faculty of Literature and Humanities. [In Persian]
- Ghanbari Jamalabad, Z. (2015). *Measuring the level of satisfaction of the disabled and deprived groups with the quality of the residential environment: a case study of the groups supported by the welfare department of Ardabil city*, Master's thesis in the field of social sciences, Mohaghegh Ardabili University: Faculty of Literature and Human Sciences. [In Persian]
- Golshan, A. (2014). *Investigating the effect of group counseling using interaction analysis method on increasing sincere attitudes in depressed disabled women aged 20 to 40 in Kashan*, master's thesis in the field of general psychology, Payam Noor University, Tehran Province: Payam Noor Center, South Tehran. [In Persian]

- Ghaid Rahmati, S. & Dehbashi, M. (2012). The relationship between health and treatment services and disability status in the country's provinces, *Social Welfare Scientific-Research Quarterly*, 13(50), 333-351. article-1-1365-fa.html **[In Persian]**
- Gilek, M. Zadeh Mohammadi, A. & Bagheri, F. (2012). The relationship between resilience and self-concept with self-efficacy of physically disabled girls: the mediating role of creativity, *Transformational Psychology Quarterly*, 9(35), 315-307. https://journals.iau.ir/article_512226.html **[In Persian]**
- Ghari Seyed Fatemi, S. M. (2008). Change of Discourse: People with Disabilities and the Contemporary Human Rights. *Journal of Legal Research*, 7(13), 185-208. https://jlr.sdil.ac.ir/article_43917.html **[In Persian]**
- Hughes, B. (2019). *Invalidating emotions in the non-disabled imaginary: fear, pity and disgust*, London: Routledge.
- Hashmikhah, H. (2018). *Comparison of the attitudes of veterans and disabled athletes and non-athletes in Yazd city towards free time*, master's thesis in the field of physical education, Islamic Azad University, Taft branch. **[In Persian]**
- Halvorsen, R. Hvinden. B. Brown, J. biggeri, M. Tossebro, J. Waldschmidt, A. (2017). *Understanding the lived Experiences of per sons with Disabilities in Nine Countries. Active citizenship and Disability in Europe*, London: Rotlengde.
- Haddad, N. (2015). *Social adaptation in spinal disabled people of Saqqez city*, master's thesis in the field of social sciences, Yazd University: Faculty of Social Sciences. **[In Persian]**
- Iman, M.T. (2014). *Qualitative Research Methodology*, 3rd, Qom: Publishing House and University Research Center. **[In Persian]**
- Jalilisadradab, S., Norouzi Purfirooz, M., & Moradzadeh, M. M. (2023). Design of urban furniture on Enghelab street in order to adapt for the disabled people (between Ferdowsi Square and Tehran Welfare Organization). *Rahpooeye Honar-Ha-Ye Tajassomi*, 6(1), 85-96. doi: 10.22034/ra.2023.544768.1144 **[In Persian]**
- Jalalpour, H. & Mohammadi, J. (2022). *Late theories of sociology*, 8^{ed}, Tehran: Ney Publishing. **[In Persian]**
- Kavianrauf, N. (2023). *The effectiveness of self-compassion training on the resilience and tolerance of disturbance in women with physical-motor disabilities*, master's thesis in the field of psychology, Hekmat Razavi Institute of Higher Education: Faculty of Social Sciences. **[In Persian]**
- Kamali M. (2004). Disability and Human Right. *refahj*. 4(13), 41-56. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2209-fa.html> **[In Persian]**
- Latifian, M., Baniasad, A., & Kamali, M. (2021). Investigating the Social Dimensions of Disability, a Systematic Review. *Journal of Social Work Research*, 7(26), 53-101. doi: 10.22054/rjsw.2021.51214.395 **[In Persian]**
- Mardani, Z. (2023). *Analyzing the lived experience of married women with physical-motor disabilities of marriage and cohabitation: The study of women with physical-motor disabilities in the city of Raver*, master's thesis in the field of sociology, Payam Noor University. **[In Persian]**

- Mohammadipour, F. Fathi, S. & Shiri, Th. (2021). Deconstructing Disability Discourse in Urban Society, *Iranian Social Development Quarterly*, 13(4), 65-89. <https://sanad.iau.ir/Journal/jisds/Article/820677> [In Persian]
- Mohseni Tabrizi, A., & Zarin Kafshian, G. (2015). Disability and Social Exclusion: A Case Study of Physically Disabled People Living in the City of Ray. *Journal of Social Problems of Iran*, 6(2), 327-352. doi: 10.22059/ijsp.2015.58564 [In Persian]
- Montazerghaem M, Elahifar K. (2013). Bloggers with Disability: Individual and Social Empowering Experiences in Blogosphere. *refahj*. 12(47), 319-355. https://jsr.ut.ac.ir/article_56169.html [In Persian]
- Moradi, A., & Rezaei Dehnavi, S. (2012). Effectiveness of Self-Esteem, Self-Efficacy, and Achievement Motivation Group Trainings on Self-esteem of Physically Disabled Females. *Psychology of Exceptional Individuals*, 2(5), 65-98. https://jpe.atu.ac.ir/article_2136.html[In Persian]
- Montazerghaem, M., & Elahifar, K. (2012). The Experience of Blogging and Enhancing Social Presence The Case of Disabled Bloggers. *Sociological Review*, 18(39), 167-196. [ac.ir/article-1-1135-fa.html](http://article-1-1135-fa.html) [In Persian]
- Mosafa, N. (2011). International Actions in the Protection of Persons with Disabilities, *Journal of the Faculty of Law and Political Science*, 58, 270-253. https://jflps.ut.ac.ir/article_11116.html [In Persian]
- Mays, J. (2006). Femenist disability theory, *Journal Disability and Society*, 21(2), 147-158. <http://dx.doi.org/10.1080/09687590500498077>
- Mills. S. (2003). *Michel Foucault*, London and New York: Routledge
- Nourahmadi, E., & Rezvanimofrad, A. (2023). Protecting the right to fertility of women with disabilities in the Iranian legal system and international instruments. *Islamic Law*, 20(77), 119-143. [://hoqhttp://dx.doi.org/10.1080/09687590500498077](http://dx.doi.org/10.1080/09687590500498077) [In Persian]
- Nikkhah, H. (2022). *Examining the satisfaction of disabled people with urban spaces*, master's thesis in the field of architecture, Mazandaran University: Faculty of Humanities and Social Sciences. [In Persian]
- Parvin, K., & Shabani, S. (2021). Domestic Violence against Women with Disabilities and Their Access to Justice in International Law. *Public Law Studies Quarterly*, 51(3), 1049-1068. doi: 10.22059/jplsq.2019.280218.1993 [In Persian]
- Pesavishe, F. (2018). *Comparison of progress motivation, happiness and conflict in disabled and non-disabled women*, Master's thesis in the field of psychology, Islamic Azad University Maroodasht branch: Faculty of Humanities. [In Persian]
- Raustei, Z. (2022). *The effectiveness of mindfulness-based stress management on dyslexia and marital satisfaction of women with mental disabilities*, master's thesis in the field of psychology, Islamic Azad University, Maroodasht branch: Faculty of Humanities. [In Persian]
- Rezaei, M., & Partovi, L. (2015). Disable Women and Interaction with Society (a qualitative study on social life of disable women). *Women's Strategic Studies*, 17(67), 7-44. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20082827.1394.17.67.2.1> [In Persian]

- Rahbar, F. Mmayez, A. & Mohammadi, Sh. (2012). Identifying factors affecting the activities of technology-based small and medium enterprises in the field of disabled services (case study: urban management), *Iranian Social Development Studies Quarterly*, 5(4), 57-70. <https://sanad.iau.ir/Journal/jisds/Article/821604/FullText> [In Persian]
- Ramazani Ghavamabadi M. (2011). The Protection of Disable People in the International Law. *refahj*. 11(41), 307-442. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-721-fa.html>[In Persian]
- Sedaghat Niko, M. (2022). *Gender, disability and social exclusion in Kashan city*, master's thesis in social sciences, Kashan University: Faculty of Humanities. [In Persian]
- Sattar Jabarallami, F. (2021). *Examining the relationship between quality of life and adherence to physical activity in the free time of disabled people; A case study of the city of Maysan*, master's thesis in the field of social sciences, Imam Reza International University (AS): Faculty of Literature and Human Sciences. [In Persian]
- Saffarinia, M., & Monfared mosghani, M. (2019). Rights of persons with disabilities within the family framework from the perspective of International instruments. *Biannual Journal of Family Law And Jurisprudence*, 24(71), 151-176. doi: 10.30497/flj.2019.75353 [In Persian]
- Shabannia Mansour, M., & Mahmoudi, S. (2019). Pathology of Supportive Provisions for the Employment of Women with Disabilities in Iran's Law. *Women's Strategic Studies*, 21(82), 35-55. doi: 10.22095/JWSS.2019.92500 [In Persian]
- Sabkatkinrezi, F. (2017). *Designing a rehabilitation center for women with physical-motor disabilities in Isfahan with the approach of increasing social interactions*, dissertation in the field of architecture, Kashan University: Faculty of Architecture and Art. [In Persian]
- Sadeghi Fassaei S. & Fatemi Nia M A. (2015). Disability, the Hidden Part of Society: A Sociological Study on the Status of Disability in Iran and the World. *refahj*. 15(58), 159-194. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2338-fa.html> [In Persian]
- Simi, N. (2015). *Comparison of sincere attitude, mental health and level of life satisfaction of women with visual impairments and women with physical-motor disabilities*, master's thesis in the field of psychology, Islamic Azad University, Maroodasht branch: Faculty of Educational Sciences and Psychology. [In Persian]
- Salmanian, S. (2015). *Qualitative investigation of the components of physical doubt and certainty in women with traumatic disabilities*, master's thesis in the field of psychology, Allameh Tabatabai University: Faculty of Educational Sciences and Psychology. [In Persian]
- shakoori A. & Shahmoradi F. (2015). The Study of Accessibility of Urban Spaces and Facilities in Lived Experience of Visually Impaired People in City of Tehran. *refahj*. 15(58), 195-220. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2339-fa.html> [In Persian]
- Shakespear. T. (2010). *The Social Model of Disability, The disability studies Reader*, New York: Routledge.
- Sharifiansani, M. Sajjadi, H. Toloi, A. Kazemnejad, A. (2006). Girls and women with physical-motor disabilities: needs and problems, *Rehabilitation Quarterly*, 7(2), 41-48. <http://rehabilitationj.uswr.ac.ir/article-1-47-fa.html> [In Persian]

- Siau, K. Long, Y. (2005). Synthesising e-government stage models- a meta- synthesis based on meta ethnography opprach, *Journal Industrial Management and Data Systems*, 105(4). <http://dx.doi.org/10.1108/02635570510592352>
- Sandelowski, M. Barroso, J. (2003). Toward a meta synthesis of qualitative findings on motherhood in HIV-Positive Women, *Journal Research in Nursing Health*, 26(2). <http://dx.doi.org/10.1002/nur.10072>
- Strauss, A. Corbin, J. (1990). *The Basic or Grounded Theory*, Newbury, CA:Sage.
- Takyeh, S. (2022). *Representation of disabled women in Bollywood since 1970*, master's thesis in the field of art, University of Tehran: Faculty of World Studies. **[In Persian]**
- Taj mazinani, A. A., & Iarijani, M. (2019). Study of Effect of Disability on the Social Exclusion of Elderly Varamin Town. *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 14(1), 61-94. doi: 10.22055/qjds.2019.15266 **[In Persian]**
- Tuba, S. (2016). *Designing an urban passenger terminal with an emphasis on the presence of disabled and physically-motor veterans*, Master's thesis in the field of architecture, Islamic Azad University, Ardabil branch: Faculty of Engineering and Technology. **[In Persian]**
- Tavasli Naini, M.& Kaviar, M. (2007). A reflection on the rights of the disabled from the perspective of the Convention on the Rights of the Disabled and other international documents, *Private Law Thoughts Quarterly*, 5(13), 51-81. jolt.ut.ac.ir/article_19525.html **[In Persian]**
- World Health Organization. (2022). www.who.int
- Yesliani, F. (2008). *Examining the prevalence and some factors affecting physical domestic violence against disabled women living in Isfahan and Faridan cities*, master's thesis in the field of social work, University of Welfare and Rehabilitation Sciences: Research Institute of Welfare Sciences. **[In Persian]**
- Zarrinkafshian, G. (2020). The Analysis of Relationship Between Negative Community Attitudes and Exclusion of Disabled People from the Society. *Social Security Journal*, 16(2), 211-191. doi: 10.22034/qjo.2020.130186 **[In Persian]**
- Zare, M. (2018). *The effect of mindfulness-based therapy on emotional balance and quality of life of disabled women*, master's thesis in the field of psychology, Islamic Azad University, Arsanjan branch. **[In Persian]**
- Zarneshan, S. (2008). Mechanisms to Protect "The Right to Work" of Persons with Disabilities in the Iranian Legal System and International Human Rights Documents. *Journal of Legal Research*, 7(13), 237-257. https://jlr.sdil.ac.ir/article_43980.html **[In Persian]**
- Zainali, F. (2001). *Examining the occupational problems of physically disabled women*, master's thesis in the field of social sciences, University of Welfare and Rehabilitation Sciences. **[In Persian]**